

Курилюк Ю. Б.,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника управління
Міжнародно-правового департаменту
Адміністрації Державної прикордонної служби України

ОСОБЛИВОСТІ БЛАНКЕТНОЇ ДИСПОЗИЦІЇ СТАТТІ 332-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

DISTINCTIONS OF A BLANKET DISPOSITION OF THE ARTICLE 332-1 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

У статті розглядається бланкетна диспозиція злочину, передбаченого ст. 332-1 Кримінального кодексу України, її особливості й допустимість нормативно-правових актів, які містять у собі порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Ключові слова: бланкетна диспозиція, порушення порядку, тимчасово окупована територія України.

В статье рассматривается бланкетная диспозиция преступления, предусмотренного ст. 332-1 Уголовного кодекса Украины, её особенности и допустимость нормативно-правовых актов, которые содержат в себе порядок въезда на временно оккупированную территорию Украины и выезда из неё.

Ключевые слова: бланкетная диспозиция, нарушение порядка, временно оккупированная территория Украины.

The blanket disposition of the crime, covered by the Article 332-1 of the CC of Ukraine, its distinctions and admissibility of legislative acts, which include the procedure for entering and leaving the temporarily occupied territory of Ukraine, is considered in the Article.

Key words: blanket disposition, violation of procedure, temporarily occupied territory of Ukraine.

Постановка проблеми. Дослідження будь-якої правової норми неможливе без вивчення всіх її елементів. Відомо, що кримінально-правова норма, у тому числі передбачена ст. 332-1 Кримінального кодексу (далі – КК) України «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї», має триланкову структуру: гіпотезу, диспозицію та санкцію. При цьому диспозиція являє собою центральний і визначальний елемент норми кримінального права, оскільки вона передбачає кримінально-правові заборони (чи приписи) стосовно суспільно небезпечного діяння, в узагальненому виді описує (фіксує) у тексті закону найбільш суттєві об'єктивні й суб'єктивні ознаки такого діяння, що в сукупності і єдності становлять склад злочину, як обов'язкову умову підстави кримінальної відповідальності [1, с. 149]. Диспозиція правової норми, яка відсилає суб'єктів правовідносин до іншої норми, має назву бланкетної [2, с. 135].

Із бланкетного способу викладення кримінально-правової заборони логічно випливає вимога конкретизації обвинувачення – необхідність зазначення в процесуальних документах, чинних на момент учинення злочину, нормативних актів іншого (некримінального) законодавства, порушених особою [3, с. 52].

Стан дослідження. Питання бланкетних диспозицій Особливої частини КК України в науці кримінального права набуло певного теоретичного осмислення. Деякою мірою Т.Є. Огневим, А.М. Притулою, Є.Л. Стрельцовим, В.В. Федосєєвим та іншими нечисленними науковцями досліджувалась диспозиція ст. 332-1 КК України. Однак положення опублі-

кованих наукових і навчальних праць із цієї проблематики мали локальний характер і не досліджували повний спектр бланкетного характеру зазначеної кримінально-правової норми в його динаміці.

Виклад основних положень. У теорії кримінального права не існує єдиної думки щодо визначення поняття бланкетної диспозиції. «Яблуком розбрату» при цьому є питання, чи визначає бланкетна диспозиція ознаки злочину й лише для їх уточнення, конкретизації відсилає до іншогогалузевих норм, чи надає таке право на визначення таких ознак спеціально визначеним органам (в інших джерелах права) [4, с. 32].

Однак загальноприйнятною є думка, що бланкетна диспозиція називає злочин [5, с. 207], а ознаки його складу можуть бути визначені тільки шляхом звернення до законів або інших нормативних актів, що належать до інших галузей законодавства [6, с. 49]. Під час дослідження теоретичних проблем кримінально-правової кваліфікації В.О. Навроцький відзначив, що такі норми в кримінально-правовій регламентації суспільних відносин відіграють допоміжну роль. Вони застосовуються настільки, наскільки це передбачено кримінально-правовою нормою, не самостійно, а лише поряд із нормою кримінального закону [7, с. 64].

Г.З. Яремко, якою вперше за часи української незалежності проведено комплексне монографічне дослідження проблеми бланкетних диспозицій у статтях кримінального закону, встановлено, що *бланкетна диспозиція в статті Особливої частини КК України* – це структурний елемент заборонної кримінально-правової норми, який безпосередньо лише

абстрактно називає або описує окремі ознаки складу злочину, а для їх конкретизації відсилає (прямо чи опосередковано) до приписів інших галузей права, що можуть бути формалізовані в нормативно-правових актах, нормативно-правових договорах і правових звичаях. При цьому під завуальованими формами відсилки розуміється формулювання складів злочину, які полягають у виконанні чи неналежному виконанні правових обов'язків, і ті, в яких текстуальний виклад диспозиції фактично означає порушення спеціальних правил. Іншогогалузевий нормативний припис, до якого відсилає диспозиція в статті кримінального закону, не має самостійного кримінально-правового значення та має конкретизувальне значення [4, с. 34, 44, 55].

Указане розуміння поняття бланкетної диспозиції має й законодавче підґрунтя, окреслене в Рішенні Конституційного Суду України від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000 (справа про зворотню дію кримінального закону в часі), яким визначено, що бланкетна диспозиція кримінально-правової норми лише називає або описує злочин, а для повного визначення його ознак відсилає до інших галузей права. Конкретизований зміст бланкетної диспозиції передбачає певну деталізацію відповідних положень інших нормативно-правових актів, що наповнює кримінально-правову норму більш конкретним змістом.

З огляду на визначенні поняття бланкетної диспозиції, для належної кваліфікації злочину, що нами розглядається, передусім варто встановити нормативно-правові акти певної галузі права, яка регулює охоронювані кримінальним законом суспільні відносини. Такою галуззю є адміністративне право. Це насамперед пов'язано зі специфікою кримінальної протиправності злочину, передбаченого ст. 332-1 КК України, що полягає, зокрема, в тому, що він є наслідком порушення кримінально-правових норм з бланкетною диспозицією. Ці норми тісно взаємопов'язані з адміністративним правом, а деякі науковці [8, с. 5] небезпідставно пропонують виокремити галузь прикордонного законодавства в системі національного законодавства України як своєрідного оптимального інструмента впорядкування системи правового регулювання та захисту правового режиму державного кордону України.

Під час аналізу вже самої кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 332-1 КК України, передусім привертає увагу чітко виражений бланкетний характер її диспозиції – об'єктивна сторона злочину, яка передусім проявляється в учиненні суспільно небезпечного діяння, що полягає в порушенні *«порядку в їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї»*.

Під час установаження кримінальної протиправності діяння з бланкетним способом опису їх у кримінальному законі виникають певні труднощі. Г.В. Тимейко вказує, що складність полягає в тому, що межі правомірності тих чи інших діянь регламентуються не кримінальним законом, а іншими нормативними актами чи посадовими інструкціями, розпорядженнями, наказами [9, с. 189].

Суспільна небезпечність діяння злочину, передбаченого ст. 332-1 КК України, проявляється в дії або бездіяльності у вигляді порушення порядку в їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, визначених відповідними законами та підзаконними нормативно-правовими актами. У цьому контексті Г.З. Яремко слушно зазначає, що у бланкетних диспозиціях, які належать до суспільно небезпечної дії (активної поведінки особи), необхідно звернутися до іншогогалузевого нормативного матеріалу, щоб чітко визначити, в чому конкретно полягала злочинна дія, які конкретні приписи при цьому були порушені. Ситуація складніша з диспозиціями статей, які передбачають склади злочинів, що можуть учинитися у формі бездіяльності (пасивна поведінка особи). Справа в тому, що такі диспозиції не містять прямого бланкетного відсилання, однак цілком очевидно, що така злочинна поведінка полягає в невиконанні певних дій, що були необхідні для запобігання заподіяння шкоди [10, с. 252].

Пунктом 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 року № 9 визначено доволі вичерпний перелік актів, що є нормативно-правовими. Це акти Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи рішення Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, акти органів місцевого самоврядування, накази та інструкції міністерств і відомств, накази керівників підприємств, установ та організацій тощо, які підлягають оцінюванню на відповідність як Конституції, так і закону.

Під час конкретизації порушеного порядку вагомим є визначення рівня допустимості тих чи тих некримінальних нормативно-правових актів, які визначають і регламентують певний порядок в їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Т.С. Огнев зауважує, що законодавство в частині перетинання державного кордону України характеризується динамізмом, а також одночасною дією нормативно-правових актів різної юридичної сили, що вимагає підвищеної уваги правозастосовувача в ході кримінально-правової кваліфікації [11, с. 89]. М.І. Панов вказує, що кримінально-правова норма, окрім кримінального закону, визначається також нормами інших законів чи певними підзаконними нормативно-правовими актами: інструкціями, статутами, стандартами тощо [12, с. 49].

Під час аналізу чинних законів і підзаконних нормативно-правових актів України встановлено, що на рівні закону загальний порядок в їзду на тимчасово окуповану територію (далі – ТОТ) України визначений Законами України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на ТОТ України» [13] і «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над ТОТ у Донецькій та Луганській областях» [14].

Перший із зазначених Законів, визначивши межі так званої кримської ТОТ України (ними, окрім адміністративної межі між Автономною Республікою Крим і Херсонською областю, також є внутрішні морські води й територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилегло до узбережжя континентального шельфу України, а також відповідний повітряний простір), у ст. 10 установив загальний порядок в'їзду осіб на ТОТ і виїзду з неї. Зокрема, визначено, що громадяни України мають право на вільний і безперешкодний в'їзд на ТОТ і виїзд з неї через контрольні пункти в'їзду-виїзду за умови пред'явлення документа, що посвідчує особу й підтверджує громадянство України, а іноземцям та особам без громадянства також необхідний відповідний спеціальний дозвіл. Однак ці норми мають загальний характер, які більш конкретизовано викладені в Порядку в'їзду на ТОТ України та виїзду з неї, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 4 червня 2015 року № 367 [15].

Також під час кваліфікації злочину, передбаченого ст. 332-1 КК України, варто звернутись до положень Закону України «Про громадянство України» [16], які визначають перелік документів, що підтверджують громадянство України, а тому надають право в'їзду/виїзду до/з тимчасово окупованої території України. Також донедавна мали значення певні положення Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» [17]. Так, пунктом 12.6 статті 12 останнього визначалося, що паспорт або інший проїзний документ особи, який був виданий компетентним органом держави-окупанта на території тимчасово окупованої території України, чи фізичної особи, яка постійно проживає або тимчасово перебуває на такій окупованій території, вважається недійсним (не дає права) на перетин адміністративного кордону ВЕЗ «Крим» і державного кордону України. Тому використання під час виїзду з тимчасово окупованої території України паспорта, який виданий російською владою на території Автономної Республіки Крим або м. Севастополь, є порушенням і за певних обставин може кваліфікуватись за ст. 332-1 КК України.

На відміну від Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на ТОТ України», що стосується кримської частини ТОТ України, Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над ТОТ в Донецькій та Луганській областях» визначає тільки вимогу щодо в'їзду на так звану

донбаську ТОТ України виключно через контрольні пункти в'їзду-виїзду без деталізованого переліку документів, які дають право в'їзду на ТОТ і виїзду з неї. Відповідно до ст. 10 цього Закону, більш деталізований порядок в'їзду/виїзду також визначитиметься Кабінетом Міністрів України. Наразі відповідний нормативно-правовий акт не схвалено.

У цьому контексті варто наголосити на певній декларативності й заполітизованості Постанови Верховної Ради України «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» від 17 березня 2015 року № 254-VIII. До набрання чинності останнім згаданим Законом положення цієї Постанови суперечили вимогам ст. 3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», а вже після визнання деяких районів Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими на законодавчому рівні актуальність цієї Постанови Парламенту України втрачається взагалі. Тому вона не повинна й не може впливати на кваліфікацію розглядуваного злочину.

Отже, проведене дослідження дає можливість зробити такі **висновки**. По-перше, у диспозиції ст. 332-1 КК України йдеться мова «про порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї», що вказує на характер діяння, що є складовою частиною об'єктивної сторони цього злочину. Однак диспозиція, в загальній формі вказуючи на порушення такого порядку, не розкриває зміст злочинного діяння та не описує його безпосередніх ознак, а відсилає для встановлення конкретних порушень до іншого законодавства некримінально-правового циклу.

По-друге, бланкетна конструкція диспозиції досліджуваного злочину обумовлена неможливістю й недоцільністю визначення в кримінально-правовій статті всього переліку того порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, за порушення яких особи можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 332-1 КК України.

По-третє, зміст диспозиції вказаного злочину перебуває в прямій залежності від інших законів і підзаконних нормативно-правових актів України, здебільшого нормативно-правових актів Уряду України, без існування яких норма кримінального закону, передбачена ст. 332-1 КК України, не діятиме. При цьому самі ці закони та нормативно-правові акти мають допоміжне значення для кримінальної норми й самостійне значення для тих суспільних відносин, які вони регулюють, а тому можуть діяти незалежно від наявності кримінального покарання за порушення їх норм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисов В.І., Панов М.І. Диспозиція норми кримінального права. Велика українська юридична енциклопедія. Київ: Право, 2017. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В.Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін. 1064 с. С. 149–152.
2. Юридический словарь / под ред. А.Н. Азриллиана. Москва: Ин-т новой экономики, 2007. 1152 с.
3. Дудоров О.О. Вибрані праці з кримінального права / попереднє слово В.О. Навроцького; МВС України, ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 952 с.
4. Яремко Г.З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія / наук. ред. В.О. Навроцький. Луганськ: ЛДУВС, 2011. 432 с.
5. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. Київ: Атіка, 1999. 418 с.
6. Кауфман М.А. Энциклопедия уголовного права. Санкт-Петербург: Изд. проф. Малинина, 2005. Т. 2: Уголовный закон / отв. ред. В.Б. Малинин. 848 с.
7. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навчальний посібник. 2-ге вид. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 512 с.
8. Березенко В.В. Правовий режим державного кордону України: конституційно-правові аспекти регулювання та захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 / МВС України, НАВСУ. Київ, 2017. 21 с.
9. Тимейко Г.В. Общее учение об объективной стороне преступления / отв. ред. П.Т. Некипелов. Ростов-на-Дону: Изд-во Рост-го ун-та, 1977. 216 с.
10. Яремко Г.З. Бланкетні диспозиції, які належать до суспільно небезпечного діяння як ознаки об'єктивної сторони злочину. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична»: зб. наук. праць. 2009. № 4. С. 249–260.
11. Огнев Т.Є. Незаконна міграція: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / НАН України, Київ. ун-т права. Київ, 2017. 249 с.
12. Панов М.І., Квасневська Н.Д. Кваліфікація злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність. Право України. 2010. № 9. С. 47–55.
13. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. Ст. 892.
14. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованою територією в Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62638.
15. Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 № 367. Офіційний вісник України. 2015. № 46. Ст. 1485.
16. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 13. Ст. 65.
17. Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України: Закон України від 12.08.2014 № 1636-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 43. Ст. 2030.